

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

شناسایی عوامل فرهنگی-اجتماعی موثر بر عملکرد بازارچه مرزی میلک زابل با رویکرد دلفی فازی

سمانه فرشاسالار

Samanehfarshasalar2020@gmail.com

چکیده

بازارچه مرزی میلک واقع در نقطه صفر مرزی شمال استان سیستان و بلوچستان است که مدت زمان زیادی از تاسیس آن می‌گذرد اما عملکرد مثبت و تاثیر گذاری بر لایه‌های فرهنگی و اقتصادی مرزنشینان نداشته است. در این پژوهش به شناسایی عوامل فرهنگی-اجتماعی تاثیرگذار بر عملکرد بازارچه‌ها پرداختیم. به این منظور از تکنیک دلفی فازی استفاده کردیم و بعد از سه دور پرسشنامه که بین نمونه آماری توزیع شد به پایان دلفی رسیدیم و عوامل شناسایی شدند. جامعه آماری در این تحقیق مرزنشینان و افراد فعال در بازارچه مرزی بودند که بصورت عمدی تعداد ۶ نفر به عنوان افراد با سابقه فعالیت بالا و بومی منطقه بعنوان نمونه انتخاب شدند.

کلمات کلیدی: بازارچه، میلک، دلفی فازی

مقدمه

مناطق مرزی کشور پیوسته از قدیم به لحاظ موقعیت جغرافیایی، مناسبت های قومی و سوابق تاریخی منشاء پاره ای ارتباطات و مبادلات مرزی میان ساکنین دو سوی نوار مرزی بوده اند. ناتوانی های بالقوه طبیعی و اقتصادی این مناطق، خصوصا در بخش های صنعت و کشاورزی به دولت های وقت اجازه می داده که به لحاظ محرومیت زدایی، ایجاد اشتغال، نگهداشت جمعیت و ممانعت از تخلیه مناطق مرزی و وقوع قاچاق تهמידاتی را در مبادلات بازرگانی نواحی مرزی لحاظ نمایند و در سال ۱۳۳۱ و به دنبال آن در سال ۱۳۴۴، نحوه فعالیت تجاری مرزنشینان صراحتا در قانون مبادلات مرزی مستتر شد و براساس تبصره الحاقی ماده ۴ این قانون به سال ۱۳۴۸ امکان تشکیل شرکت های تعاونی مرزی پدید آمد. برحسب این قانون، ساکنین مناطق مرزی می توانند کالاهای مجاز غیر مشروط خود را در مقابل صدور کالا وارد نموده و با پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی، عوارض و هزینه های گمرکی و بالاخره با واگذاری حق ثبت سفارش، کالاهای خود را از گمرک ترخیص نمایند (محمودی، ۱۳۷۹، ۱۸) و در سال های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، با بروز جنگ تحمیلی، محاصره اقتصادی، محدودیت های وارداتی، افزایش خودافزایی

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

قیمت ها و محدود شدن فعالیت های اقتصادی ساکنین نواحی مرزی مجدداً به استفاده از مزایای قانون مبادلات مرزی روی آورده و مبادلات مرزی را رونق دادند. از سال ۱۳۶۱ تعاونی های مرزنشین توسط ساکنین مرزی تاسیس شد و این تعاونی به نیابت از طرف اعضا به واردات و صادرات کالاهای مجاز تعیین شده اقدام نمودند (محمودی، ۱۳۷۱، ۱۸). بازارچه مرزی نیز به عنوان نهاد نوینی که توانایی حل بسیاری از مشکلات مناطق مرزی را دارا می باشد از اواسط دهه ۱۳۶۰ شمسی ذهن بسیاری از سیاستگذاران و مسئولین محلی را به خود مشغول نمود تا اینکه اولین بازارچه مرزی به دنبال انعقاد پروتکلی با مقامات ترکیه در محل بازار (ساری سو) در مرز بازرگان در سال ۱۳۶۷ تاسیس شد (وزارت اقتصاد و امور دارایی، ۱۳۸۰، ۵-۴). یکی از راهکارهای اساسی در تحول و پویایی اقتصادی-اجتماعی مناطق مرزی، احداث بازارچه مرزی است که به صورت نسبی از پیامدهای مثبت فراوانی برخوردار می باشد که توسعه اقتصادی-اجتماعی را به دنبال دارد. مناطق مرزی، از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می روند. طبیعت منزوی و غیر حاصل خیز مرزی، به خصوص در عرصه های کوهستانی و بیابانی ایران پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه های لازم برای زندگی، زمینه ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت های وقت بوده است. ناتوانایی های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، پایین بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده ترین مشخصه اقتصادی-اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای معضلات و ناهه سامانی هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است (سازمان مدیریت، ۱۳۷۸: ۴۹). خالی شدن مرزها از سکنه و مهاجرت مرزنشینان به شهرهای بزرگ بر اثر فقدان انگیزه های لازم برای زندگی در این مناطق در گذشته تقریباً روند رو به افزایشی داشته است که تاثیر آن در امنیت مرزها به وضوح قابل لمس بود (وزارت بازرگانی، ۱۳۷۹). از آنجا که حفاظت از مرزهای هر کشور از مهمترین مسایل حکومت است، دولت ها در یکصدسال اخیر حاکم بر کشورمان سیاست های متعددی را برای مرزنشینان اتخاذ نموده اند. این سیاست ها عمدتاً به منظور کاهش بحران بیکاری، فقر، مفساد، گوناگون اجتماعی، ایجاد اشتغال، کاهش قاچاق کالا، برقراری عدالت اجتماعی، کاهش انگیزه های مهاجرت و... بوده است. توجه به امور اقتصادی مردم به نوعی در خدمت اهداف سیاسی بوده است؛ زیرا رفاه اقتصادی، مردم را ترغیب به ماندن در مرزها نموده و حفاظت از مناطق مرزی را برای حکومت تسهیل می کرده است. همچنین مرزنشینان به هنگام بروز بحران های سیاسی، مثل جنگ، مدافعان اولیه و اصلی حدود و ثغور کشورند. لذا مسائل مردمان مناطق مرزی نیز در کانون توجه آنان قرار می گیرد. دیگر اینکه گستردگی طول مرزهای کشور و کوهستانی و صعب العبور بودن مرزها در اکثر نقاط، عملیات مرزبانی و کنترل مرزها را بدون مساعدت مرزنشینان مشکل کرده است که این خود یکی از عوامل گسترش قاچاق و دشواری های مبارزه با آن است. بنابراین، امروزه عدم کنترل و عملیات پنهان قاچاق کالا موجب شده است تا دولت ها در سالم سازی مناطق مرزنشین، به شیوه نوینی از همکاری های منطقه ای هدایت شوند. این گونه همکاری ها در قالب بازارچه های مرزی، از شناخته ترین روش های توسعه اقتصادی مناطق مرزنشین به شمار می رود (فخرفاطمی، ۱۳۸۳: ۲). که در نوع خود، تحولی بنیادی در تولید، اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، کاهش قاچاق، افزایش سطح درآمد و به تبع آن افزایش رفاه، شکوفایی و توسعه صنایع دستی و محلی، کاهش حجم قاچاق کالا، اهداف امنیتی، از جمله تامین امنیت اقتصادی، ایجاد امنیت سیاسی مرزهای زمینی، ایجاد امنیت اجتماعی و نهایتاً یک توسعه پایدار ناحیه ای که از جمله اهداف این بازارچه ها بوده، ایجاد می نماید (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۸-۹: ۱۳۷۱). بازارچه میلک نیز کمبودهای زیادی در زمینه فرهنگی را در امورات و اداره درست خود میبیند که در این تحقیق به دنبال پاسخ به سوال اصلی زیر هستیم:

عوامل فرهنگی - اجتماعی موثر بر عملکرد بازارچه میلک کدام اند؟

روش تحقیق

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

تحقیق حاضر از نگاه هدفی که دنبال می‌کند یک تحقیق کاربردی و همچنین از دید روش جز تحقیقات میدانی به حساب می‌آید. همچنین از نظر داده‌های مورد استفاده در این تحقیق باید عنوان کرد که این پژوهش در زمره تحقیقات کمی جای دارد و از حیث نتایج حاصله نیز در دسته تحقیقات اکتشافی جای دارد. این تحقیق بر پایه چند مرحله استوار است ابتدا محقق با مطالعات کتابخانه ای عواملی را شناسایی و سپس برای تایید این عوامل در بازارچه میلک و همچنین شناسایی عوامل جدید ادوار دلفی را شروع می‌کنیم و پس از سه دور دلفی عوامل شناسایی شده به طور کامل تایید و مورد جدیدی مطرح نشده و نتایج بیان می‌شود.

جامعه آماری در این تحقیق شامل تمامی مرزنشینان منطقه و کارکنان بازارچه مرزی است که نمونه گیری تعمدی بر اساس میزان سابقه فعالیت آنان در بازارچه مرزی صورت گرفت و نهایتاً ۶ نفر با سابقه فعالیت بالای ۱۰ سال بعنوان نمونه مطالعه حاضر انتخاب شدند.

نتیجه گیری

با توجه به این موارد پرسش‌نامه اول مرحله اول دلفی تدوین شد که این پرسش‌نامه حاوی ۷ سوال بسته و یک سوال باز بود که به منظور شناسایی سایر عوامل فرهنگی-اجتماعی بود تهیه و بین خبرگان توزیع شد که بعد از جمع‌آوری پاسخ‌ها به تجزیه و تحلیل نتایج پرداخته شد. مطابق جدول زیر هر کدام از سوالات نشان‌دهنده یکی از عوامل زیر است:

سوال	عوامل فرهنگی-اجتماعی
۱	بافت جمعیتی
۲	سطح سواد مرزنشینان
۳	زبان و گویش مرزنشینان دو کشور
۴	پوشش مرزنشینان دو کشور
۵	مذهب و عقاید مذهبی دو سوی مرز
۶	مهاجرت مرزنشینان
۷	توزیع برابر منافع

نکته : یکی از رایج‌ترین روش‌های طراحی پرسشنامه، استفاده از درجه‌بندی لیکرت است که در این پژوهش نیز برای جمع‌آوری نظرات خبرگان از طیف پنج تایی لیکرت به شرح ذیل استفاده شده است.

شماره	شرح سوال	مخالفم	تاحدودی مخالفم	نظری ندارم	تاحدودی موافقم	موافقم
۱	شرح سوال	۱	۲	۳	۴	۵

مرحله اول) جمع‌آوری نظر تمامی خبرگان و بدست آوردن مقدار فازی هر سوال: با استفاده از طیف لیکرت گفته شده نظرات خبرگان جمع‌آوری، و سپس ارزش فازی هر سوال با استفاده از روش زیر بدست آمد:

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

با فرض اینکه ارزش فازی هر یک از سوالات به صورت $\tilde{A}_j = (L_j . M_j . U_j)$ نمایش داده شود، بطوری که L_j حد پایین، M_j حد وسط و U_j حد بالای این عدد فازی باشد خواهیم داشت:

$$L_j = \text{Min}(x_{ij}) \quad i = 1.2. \dots .n \quad j = 1.2. \dots .m$$

$$M_j = \left(\prod_{i=1}^{n.m} x_{ij} \right)^{\frac{1}{n}} \quad i = 1.2. \dots .n \quad j = 1.2. \dots .m$$

$$U_j = \text{Max}(x_{ij}) \quad i = 1.2. \dots .n \quad j = 1.2. \dots .m$$

که در این پژوهش نتیجه حاصل شده از این مرحله به این صورت است:

شماره سوال	L	M	U
۱	۴	۴,۶۴۱۵۸۹	۵
۲	۴	۴,۸۱۷۴۶۲	۵
۳	۴	۴,۶۴۱۵۸۹	۵
۴	۱	۲,۵۶۹۷۹۷	۴
۵	۴	۴,۶۴۱۵۸۹	۵
۶	۴	۴,۴۷۲۱۳۶	۵
۷	۴	۴,۶۴۱۵۸۹	۵

مرحله دوم) تبدیل ارزش فازی هر سوال به مقدار دی فازی و ارزیابی سوالات بر مبنای حد آستانه و درصد اجماع خبرگان: پس از محاسبه ارزش فازی هر یک از سوالات، برای اینکه بتوانیم نسبت به هر یک از سوالات قضاوت کنیم؛ ابتدا لازم است تا ارزش فازی هر یک سوالات را دی فازی کنیم تا امکان مقایسه و ارزیابی به وجود آید. در این پژوهش برای دی فازی کردن از رابطه زیر استفاده می کنیم:

$$S_j = \frac{L_j + 2 \times M_j + U_j}{4}$$

سپس مقادیر دی فازی شده را بر اساس حد آستانه (r) ارزیابی می کنیم: پس از محاسبه مقدار دی فازی شده هر یک از سوالات باید به ارزیابی میزان اهمیت آن ها پرداخت. برای ارزیابی اهمیت هر یک از سوالات قاعده مشخص و ثابتی وجود ندارد. اما متداول است که از یک حد آستانه ای (r) برای ارزیابی اهمیت سوالات استفاده می شود. بر اساس مقدار مقدار حد آستانه ای دو حالت ایجاد می شود:

- ۱- اگر مقدار دی فازی شده هر سوال بزرگتر مساوی با حد آستانه باشد؛ آن سوال با اهمیت شناخته می شود.
- ۲- اگر مقدار دی فازی شده هر سوال کوچکتر از حد آستانه باشد؛ آن سوال بی اهمیت شناخته می شود.

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

نکته: در این تحقیق حد آستانه عدد ۳ در نظر گرفته شده است.

اما برای تایید هر سوال علاوه بر قاعده حد آستانه، درصد اجماع بین خبرگان برای هر سوال نیز حساب می شود تا مشخص شود که آیا اجماع خوبی برای هر سوال صورت گرفته شده یا خیر؛ و سپس برای تایید یا عدم تایید هر یک از سوالات تصمیم گیری می شود. که نتیجه محاسبات این مرحله به شرح ذیل است:

شماره سوال	مقدار دی فازی هر سوال	درصد اجماع	وضعیت تایید
۱	۴,۵۷۰,۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۲	۴,۶۵۸۷۳۱۲۱	۸۳,۳۳۳	تایید
۳	۴,۵۷۰,۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۴	۴,۵۳۴۸۹۸۲۹۳	۶۶,۶۶	تایید
۵	۴,۵۷۰,۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۶	۴,۴۸۶,۰۶۷۹۷۷	۵۰	تایید
۷	۴,۵۷۰,۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید

۵

پس از انجام تجزیه و تحلیل بر پاسخهای پرسش نامه اول معلوم شد که از دیدگاه خبرگان در این مطالعه همه گویه ها دارای اهمیت بودند و تایید شدند. همچنین خبرگان در این مرحله سه مورد جدید را مطرح کردند که در پرسشنامه مرحله دوم دلفی لحاظ شد. بنابراین عوامل مرحله دوم دلفی به شرح ذیل بدست آمد:

سوال	عوامل فرهنگی-اجتماعی
۱	بافت جمعیتی
۲	سطح سواد مرزنشینان
۳	زبان و گویش مرزنشینان دو کشور
۴	پوشش مرزنشینان دو کشور
۵	مذهب و عقاید مذهبی دو سوی مرز
۶	مهاجرت مرزنشینان
۷	توزیع برابر منافع
۸	جمعیت جوان مرزنشینان
۹	حمایت از صنایع دستی فرهنگی مرزنشینان
۱۰	فقر مطلق در مناطق مرزی

پس از تدوین پرسشنامه در مرحله دوم و جمع آوری پاسخها، مطابق مرحله اول مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که نتایج به شرح ذیل بدست آمد:

شماره سوال	L	M	U
۱	۴	۴,۶۴۱۵۸۹	۵

5th International Conference on Management, Tourism and Technology (ICMTT)

21 November 2022 | Penang, Malaysia

۵	۴,۸۱۷۴۶۲	۴	۲
۵	۴,۶۴۱۵۸۹	۴	۳
۴	۲,۵۶۹۷۹۷	۱	۴
۵	۴,۶۴۱۵۸۹	۴	۵
۵	۴,۴۷۲۱۳۶	۴	۶
۵	۴,۶۴۱۵۸۹	۴	۷
۴	۳,۰۲۶۱۷۱	۱	۸
۵	۳,۲۹۵۰۹۸	۱	۹
۵	۳,۲۹۵۰۹۸	۱	۱۰

مقدار دی فازی شده و درصد اجماع و وضعیت تایید یا عدم تایید پرسش‌ها نیز به شرح ذیل بدست آمد:

شماره سوال	مقدار دی فازی هر سوال	درصد اجماع	وضعیت تایید
۱	۴,۵۷۰۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۲	۴,۶۵۸۷۳۱۲۱	۸۳,۳۳۳	تایید
۳	۴,۵۷۰۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۴	۴,۵۳۴۸۹۸۲۹۳	۶۶,۶۶	تایید
۵	۴,۵۷۰۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۶	۴,۴۸۶۰۶۷۹۷۷	۵۰	تایید
۷	۴,۵۷۰۷۹۴۴۱۷	۶۶,۶۶۶	تایید
۸	۴,۷۶۳۰۸۵۷۴۹	۶۶,۶۶۶	تایید
۹	۳,۱۴۷۵۴۸۹۷۲	۶۶,۶۶۶	تایید
۱۰	۳,۱۴۷۵۴۸۹۷۲	۶۶,۶۶۶	تایید

همانطور که مشاهده می‌شود در این مرحله از دلفی تمامی تمامی سوالات مورد تایید خبرگان قرار گرفت و هیچ مورد جدیدی توسط آن‌ها مطرح نگردید و این پرسشنامه یک مرحله دیگر نیز تکرار شد که نتایج کاملاً یکسان با مرحله دوم بود و بنابراین با رسیدن به اجماع بین خبرگان روش دلفی متوقف گردید.

۴-۲-۱ آلفای کرونباخ

همچنین قابل ذکر است که آلفای کرونباخ برای پرسشنامه‌ها محاسبه شد که نتایج حاصله به شرح زیر بدست آمد:

پرسشنامه	آلفای کرونباخ
۱	۰,۹۲۴
۲	۰,۸۸۶
۳	۰,۸۸۶

بحث و نتایج

**5th International Conference on Management,
Tourism and Technology (ICMTT)****21 November 2022 | Penang, Malaysia**

همانطور که از محاسبات تحقیق حاضر تعیین شد فقر و عدم حمایت از محصولات فرهنگی و دستی روستاییان مرزدار باعث شده تا بازارچه های مرزی حالت رکودی به خود بگیرند. بازارچه مرزی میلک نیز از این قاعده خارج نبوده و باعث بروز نارضایتی شدید مردم شده است. نتایج حاصل از این تحقیق با سایر تحقیقات پیشین همگرایی داشته و نتایج بدست آمده تاییدی برای پژوهش های قبلی و نتایج آنان است. برای بهبود وضعیت بازارچه مرزی میلک نیز پیشنهادهای کاربردی ارائه می شود که یکی از آنان این است تا با توجه ویژه به این مناطق و احیای فرهنگ اصیل این روستاییان نقاط مشترک فرهنگی را بولد کرده تا زمینه ساز روابط فرهنگی مردم دو کشور در مرزها باشیم. پیشنهاد دوم نیز نگاه ویژه مسولین به این مناطق است تا بتوانند مشکلات اقتصادی این مردم را حل کرده تا سایه تاریک فقر از جبین این روستاها و مناطق زدوده و نور روشن بخش رفاه به سراغ این مناطق آید.

منابع

۱- احمدی منیژه، سلیمی سبحان، محمدرضا، دهقانی ندا و جهانسوزی مهری (۱۳۹۹). اثرات بازارچه های مرزی موقت در امنیت اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین (روستاهاى مرزنشین مریوان) پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، شماره ۲۷، ص ۱۰۱-۱۲۲.

۷

۲- احمدی عبدالمجید و ویسی، فرزاد (۱۳۹۶). تاثیر راهکارهای اصلاحی مدیریت بازارچه مرزی در بهبود سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی پیرامون. فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره ۱۰، شماره ۱۸ ص ۱۷۱-۱۹۰.

۳- احمدیان، مهدی (۱۳۹۹) تحلیل فضایی و سنجش توسعه یافتگی دهستان های شهرستان میاندوآب با استفاده از مدل های تصمیم گیری چندمتغیره فازی، مجله علمی برنامه ریزی فضایی، شماره ۳، ص ۱۳۱-۱۵۴.

۴- اسماعیل زاده، خالد (۱۳۹۲) ارزیابی اثرات ایجاد بازارچه های مرزی بر توسعه اقتصادی روستاهای پیرامون آن ها: مورد مطالعه دهستان نور. پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

۵- اسماعیلی خالد (۱۳۹۸) بازارچه های مشترک مرزی مکانیسمی برای سالم سازی اقتصاد مناطق مرزنشین و توسعه همکاری های منطقه ای. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی سنندج.

- 1- Sachdeva, S, Bhatia, M & Kalra, R. (2013), Behavioural Effect of Mutual Fund Investor's and Perception in Millenium City, Pacific Business Review International; Vol. 11, No .5.
- 2- Sharig, Nisar, 2007, Slamic Bonds (Sukuk): Its Introduction and Application.

سایتها

<http://www.sk-sarbishe.ir><http://fa.tpo.ir>[http:// wwwnorton.com/worlds/ch&gcd.htm](http://www.norton.com/worlds/ch&gcd.htm)<http://www.weather-forecast.com/locations/Anar-Darreh><http://birjandpic.persianblog.ir><http://www.mapsofworld.com>